

Uppgiftsfördelningen mellan tingsrätt och överförmyndare vid utredningar i ärenden om anordnande av godmanskap eller förvaltarskap

Anmälan m.m.

I en anmälan mot Överförmyndarnämnden i Gävle kommun, som kom in till JO den 15 augusti 2006, anförde lagmannen vid Gävle tingsrätt, lagmannen AA, följande.

Vid ett oanmält besök i maj 2006 presenterade BB sig som ny chef för överförmyndarenheten. Han meddelade att han ansåg att uppgiftsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndarnämnden borde ändras, bl.a. så att överförmyndarnämnden inte längre skulle ge förslag på god man/förvaltare. BB fick svaret att tingsrätten ansåg att det inte fanns skäl till ändringar.

I juli inkom för kännedom en promemoria från BB. Den tillämpning av föräldrabalkens regler som överförmyndarnämnden enligt promemorian avsåg att införa strider helt mot den praxis som tillämpats i årtionden. Tingsrätten har kontaktat andra tingsrätter, några länsstyrelser och andra som kan ha kunskap på detta område, varvid det visat sig att en sådan ordning som överförmyndarnämnden enligt promemorian avsåg att införa, och numera även infört, strider mot vad som gäller mellan tingsrätter och överförmyndarnämnder i landet i övrigt.

Den av AA åberopade och av BB författade promemorian har följande innehåll.

Information: Ansökan om god man/förvaltare

– till handläggare/beslutsfattare tingsrätten i Gävle

Ansökan om god man/förvaltare bör fortsättningsvis ges in direkt till tingsrätten utan att först passera överförmyndarnämnden medan anmälan om behov bör ges in till överförmyndarnämnden.

Som huvudregel gäller att en ansökan skall ges in till den som har att besluta i frågan. Enligt föräldrabalken ankommer det på tingsrätten att besluta om att anordna godmanskap/förvaltarskap och att förordna om god man/förvaltare med anledning av ansökan därom. Den som ansökan skall ges in till har även en upplysnings- och utredningsskyldighet. Av hävd – för att hjälpa den enskilde – har många kommuner bland annat Gävle kommun, tagit emot ansökningar och bistått tingsrätten med det utredningsarbete som åvilar tingsrätten. För att frigöra resurser och därmed

möjliggöra för berörda förvaltningar att i högre utsträckning kunna arbeta med kärnverksamheten bör Gävle kommun successivt överföra utredningsrutiner från den kommunala förvaltningen till tingsrätten. Det finns stöd för detta hos kommunförbundet. Tingsrätten har underrättats om nyordningen redan i maj 2006. Förhoppningsvis medför nyordningen att resurser kan överföras till ärenden där överförmyndarnämnden har att förordna om god man/förvaltare, liksom till anmälningar från den kommunala förvaltningen om behov av god man/förvaltare. Målet är grundligare och snabbare utredningar i de delar överförmyndarnämnden har ansvaret för och således en kvalitetshöjning.

Ansökan till tingsrätten

Ansökan om anordnande av godmanskap/förvaltare och förordnande av god man/förvaltare skall enligt 11 kap. 4 och 7 §§ föräldrabalken ges in till tingsrätten.

Behöriga att ansöka hos tingsrätten

Ansökan till tingsrätten enligt ovan får enligt 11 kap. 15 § föräldrabalken göras av *förmyndare*, den som *ansökan avser*, om han eller hon har fyllt 16 år, samt av hans eller hennes *make, sambo* och närmaste *släktingar*. Med närmaste släktingar avses här bröstarvingar, föräldrar och syskon. Även *överförmyndarnämnden* får ansöka hos tingsrätten.

Tingsrättens utredningsskyldighet

Enligt 11 kap. 16 och 17 §§ föräldrabalken har tingsrätten utredningsansvaret för att ta in den utredning som tingsrätten anser sig behöva för att kunna ta ställning i fråga om anordnande av godmanskap/förvaltare och förordnande av god man/förvaltare. Detta innebär att det ankommer på tingsrätten att vid behov inhämta yttrande från den enskildes närstående och släktingar, vårdinrättning, socialtjänst, omsorgsverksamhet: läkare och överförmyndarnämnden. Denna utredning har av hävd gjorts av överförmyndarnämnden men skall således, när fråga är om en ansökan från behöriga, enligt ovan, göras av tingsrätten. Överförmyndarnämnden har tidigare även utrett god mans/förvaltares lämplighet genom att inhämta uppgifter från kronofogdemyndigheten och polisen.

Ansökan till tingsrätten genom överförmyndarnämnden

Ansökan genom överförmyndarnämnden till tingsrätten om anordnande av godmanskap/förvaltare och förordnande av god man/förvaltare skall göras först när förutsättningar inte föreligger för behöriga enligt ovan att själva ansöka hos tingsrätten. Det ankommer då på socialomsorgsförvaltningen, läkare med flera att **anmäla** behov av god man/förvaltare till överförmyndarnämnden. Socialförvaltningen har lagstadgad anmälningsskyldighet enligt 5 kap. 3 § socialtjänstförordningen. Om överförmyndarnämnden sedan gör ansökan till tingsrätten blir överförmyndarnämnden part.

Överförmyndarnämndens utredningsskyldighet

Enligt 11 kap. 16 § 3 st föräldrabalken har överförmyndarnämnden samma utredningsansvar som tingsrätten i ärenden där överförmyndarnämnden har att förordna om god man/förvaltare. Enligt 11 kap. 17 § ankommer det dock endast på tingsrätten att inhämta läkarintyg. Genom att ansökningar från förmyndare, den enskilde, dennes familj och närmaste släktingar skall ges in till tingsrätten aktualiseras överförmyndarnämndens ansvar först när det kommer in en anmälan om behov av god man/förvaltare. Det ankommer på överförmyndarnämnden att pröva om förutsättningar föreligger för att göra en ansökan till tingsrätten. Det åligger överförmyndarnämnden att bedöma om underlaget för anmälan är tillräcklig för att gå vidare med en ansökan eller om ytterligare utredning är nödvändig. Grundläggande förutsättningar är bland annat att det skall visas från sökanden att det föreligger en *sjukdomssituation* som har *förorsakat* behovet av god man/förvaltare

samt att behovet inte kan tillgodoses på ett *mindre ingripande* sätt. Det ställs således krav på den som lämnar en anmälan att bifoga en god utredning.

HANDLÄGGNING hos överförmyndarnämnden

Ansökningar som ges in till överförmyndarnämnden från behörig

Ansökningar som ges in till överförmyndarnämnden från förmyndare, den enskilde, dennes familj och närmaste släktingar kommer att överlämnas till tingsrätten för beredning såsom felsänd ansökan.

Läkarintyg som ges in till överförmyndarnämnden

Läkarintyg som ges in till överförmyndarnämnden utan medföljande ansökan är att anse som en anmälan om att överförmyndarnämnden skall medverka i att godmanskap/förvaltarskap skall anordnas. Finner nämnden att det genom läkarintyget är utrett att godmanskap/förvaltarskap bör anordnas ansöker nämnden därom hos tingsrätten. Finner nämnden att förutsättningar inte föreligger för att göra en ansökan till tingsrätten underrättas berörd läkare om att någon ansökan inte sker samt upplyses läkaren om möjligheterna för förmyndare, den enskilde, dennes familj och närmaste släktingar att göra en ansökan till tingsrätten. Om till läkarintyget bifogas en ansökan från behörig överlämnas ansökan och läkarintyget till tingsrätten för beredning.

HANDLÄGGNING hos den kommunala förvaltningen

Ovan har konstaterats att en ansökan om behov av att god man/förvaltare skall ges in till tingsrätten medan en anmälan därom skall ges in till överförmyndarnämnden. För att handläggningen av ärenden fortsättningsvis skall ske i enlighet med lag och inte av hävd bör lämpligen ärenden om ansökningar om god mans-förvaltare handläggas enligt följande.

Den kommunala förvaltningen bör, parallellt med tingsrättens upplysnings- och utredningsskyldighet, bistå tingsrätten med att en ansökan kommer till stånd. Detta innebär att den kommunala förvaltningen, jämsides med tingsrätten, skall tillhandahålla ansökningsblanketter och lämna råd och hjälp i samband med ansökningsförfarandet. Handläggare hos förvaltningen bör efterhöra hos den sökande eller den berördes närmaste om förslag finns på god man/förvaltare.

Ansökningarna från förmyndare, den som berörs eller hans anhöriga och närmaste släktingar skall således genom den sökandes eller den kommunala förvaltningens försorg **ges in direkt till tingsrätten utan att först passera överförmyndarnämnden**. När förutsättningar för att ansöka direkt till tingsrätten saknas och fråga således är om en anmälan skall denna ges in till överförmyndarnämnden.

Övrigt

Det som ovan redogjorts för är baserat på ansvarsfördelningen enligt föräldrabalkens bestämmelser. En handbok för överförmyndarnämnden där ansvarsfördelningen mellan kommunen och tingsrätten behandlas kommer att ges ut under hösten 2006. Vidare pågår en utredning "Domstolarnas roll vid handläggning av ärenden". Vem som skall göra vad är således inte slutligen bestämt. Bland annat återstår att lösa frågan om vem som lämpligen bör eftersöka och lämplighetspröva god man/förvaltare. Att tingsrätten lagligen har det yttersta utredningsansvaret i detta avseende är dock klarlagt. Överförmyndarnämnden har emellertid ett eget intresse av att lämplig person förordnas som god man/förvaltare. Överförmyndarnämnden har inte någon skyldighet att lämna tingsrätten förslag på god man/förvaltare utan skall av tingsrätten beredas möjlighet härtill.

Ovan framställning berör endast ansökningar enligt 11 kap. 4 och 7 §§ samt utredning enligt 11 kap. 16 och 17 §§ föräldrabalken som utgör de för socialomsorgsförvaltningen vanligaste situationerna.

Nya ansökningsblanketter anpassade till det nya handläggningsförfarandet kommer att upprättas.

Det är överförmyndarnämndens uppgift att bistå berörd förvaltning i frågor om anordnande av godmanskap/förvaltarskap. Om problem uppstår med nyordningen eller i andra sammanhang är det överförmyndarnämndens skyldighet att hjälpa Er.
HÖR AV ER.

AA anförde vidare följande.

Sedan överförmyndarnämnden meddelade sin nya hållning har tingsrätten fått in omkring 50 ansökningar om förordnande av god man respektive förvaltare med ett meddelande från överförmyndarnämnden om att ansökan är felsänd. Några av dessa ansökningar har kommit in till överförmyndarnämnden för flera månader sedan. Tingsrätten har under sommaren påbörjat handläggningen i de ärenden som bedömts vara mest angelägna men har inte haft möjligheter att avgöra något ärende. De praktiska svårigheterna är mycket stora, risken för rättsförluster är betydande och tillämpningen är inte ändamålsenlig.

Det har visat sig vara närmast ogörligt för tingsrättens notarier att få tag i personer som är lämpliga och beredda att åta sig uppdrag som gode män och förvaltare. Tingsrätten har ju inga kontakter med gode män/förvaltare, ingen insyn i förmyndarskapsförvaltningen och det kan inte heller anses vara en lämplig domstolsuppgift att försöka rekrytera en kader med personer som är lämpliga för dessa uppdrag. En sådan tillämpning står också helt i strid med statsmakternas uttalade strävan att renodla domstolarnas roll och föra bort sådana uppgifter från domstolarna som inte kräver domstolsbeslut.

AA hemställde på tingsrättens vägnar om ett klagörande från JO i saken.

Utredning

Efter remiss anförde överförmyndarnämnden, genom ordföranden CC, följande.

Bakgrund

Vid studier av föräldrabalkens bestämmelser om ansvarsfördelningen mellan kommun och tingsrätt i fråga om utredningsansvaret vid anordnande av godmanskap och förvaltarskap framkom att överförmyndarnämnden utförde utredningsarbete som enligt lag ålåg tingsrätten. Förhållandet kan även uttryckas så att kommunala skattemedel användes för verksamhet som enligt lag skulle bestridas med statliga skattemedel. En kontakt med Sveriges kommuner och landsting bekräftade detta.

Lagmannen vid Gävle tingsrätt informerades i början av maj 2006 om att överförmyndarnämnden på sikt och successivt ämnade överföra vissa utredningsrutiner till tingsrätten.

Tingsrätten har genom en anmälan till Justitieombudsmannen hemställt om ett klagörande beträffande ansvarsfördelningen mellan Gävle kommun och tingsrätten Gävle i fråga om utredningsskyldigheten vid anordnande av godmanskap och förvaltarskap.

Överförmyndarnämnden välkomnar detta initiativ.

Överförmyndarnämnden lämnar här en beskrivning över de vid överförmyndarnämnden aktuella handläggningsrutinerna och grunderna härför.

I. Överförmyndarnämnden har funnit att ansökningar från personer inom personkretsen för 11 kap. 15 § föräldrabalken (1949:381) som huvudregel kan beredas av tingsrätten utan föregående beredning hos överförmyndarnämnden

Lagstiftningen

– Ansökan om anordnande av godmanskap och förvalterskap samt förordnande av god man och förvaltare skall enligt 11 kap. 4 och 7 §§ föräldrabalken ges in till tingsrätten.

Överförmyndarnämndens kommentar: Generellt gäller att den till vilken ansökan skall ges in har en utrednings- och upplysningsskyldighet. Utredningsskyldigheten innefattar för den som skall besluta i ärendet ett yttersta ansvar för att tillse att ett ärende blir så utrett som dess beskaffenhet kräver (11 kap. 16, 17 §§ föräldrabalken).

– Ansökan till tingsrätten får enligt 11 kap. 15 § föräldrabalken göras av förmyndare, den som ansökan avser, om han eller hon fyllt 16 år, samt av hans eller hennes make, sambo och närmaste släktingar. Med närmaste släktingar avses bröstarvingar, föräldrar och syskon. Även överförmyndarnämnden får ansöka hos tingsrätten.

Överförmyndarnämndens kommentar: Av hävd har många kommuner bland annat Gävle kommun, tagit emot ansökningar om behov av god man/förvaltare från personkretsen ovan och efter egen utredning, i strid med huvudregeln, gjort en egen ansökan till tingsrätten och därmed intagit partsställning.

– Svenska Kommunförbundets (numera Sveriges kommuner och landsting) och Justitieombudsmannens kommentarer till lagstiftningen. Enligt ”Handbok för överförmyndare”, Eric Sehlin, Svenska Kommunförbundet och Kommentus Förlag, 1996, sid. 126–127 framgår under rubriken ”Handläggningsrutiner” bland annat följande.

Ansökan till tingsrätten om god man får göras av huvudmannen själv samt av hans och hennes make eller sambo, närmaste släktingar och av överförmyndaren ...

Kuratorer, företrädare för kommunala organisationer såsom ... bankpersonal eller mer avlägsna släktingar kan genom en anmälan till överförmyndaren ta initiativ till att god man utses men kan inte själva få godmansansökan prövad av tingsrätten.

Överförmyndarnämndens kommentar: Handboken som framtagits av Eric Sehlin som konsult åt Svenska Kommunförbundet måste anses ge uttryck för huvudregeln för ansvarsfördelningen mellan överförmyndarnämnden och tingsrätten.

Justitieombudsmannen har i sin ämbetsberättelse 2005/06, sid. 424–425 uttalat följande.

DD:s ansökan om godmanskap kom in till överförmyndarnämnden den 16 oktober 2001. Med hänsyn till de skäl som hon anförde till stöd för ansökan är det uppenbart att denna avsåg godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken. Det ankommer på rätten att besluta i fråga om godmanskap enligt bestämmelsen.

DD var i egenskap av dotter till EE i och för sig behörig enligt reglerna i 11 kap. 15 § föräldrabalken att ansöka om förordnande av god man. Hon gav emellertid in sin ansökan till överförmyndarnämnden, som alltså inte var behörig att pröva densamma.

Enligt 4 § tredje stycket förvaltningslagen (1986:223) gäller att om någon enskild av misstag vänder sig till fel myndighet, bör myndigheten hjälpa honom till rätta.

Det kan knappast råda någon tvekan om att DD:s avsikt med ansökan var att få frågan om godmanskap för fadern prövad av någon som var behörig att göra detta. Ansökan måste därför betraktas som felsänd. Överförmyndarnämnden borde snarast möjligt ha sänt ansökan – eventuellt med ett eget yttrande i saken – vidare till

tingsrätten. Samtidigt borde DD ha underrättats om att detta hade gjorts. För sin underlåtenhet i dessa avseenden kan överförmyndarnämnden inte undgå kritik.

Överförmyndarnämndens kommentar: Även detta uttalande är ett uttryck för huvudregeln för ansvarsfördelningen.

Överförmyndarnämndens kommentar i övrigt i denna del:

– Beredningsansvaret vid anordnande av godmanskap eller förmyndarskap

En ansökan om behov av godmanskap eller förmyndarskap (företräderskap) till tingsrätten från person inom personkretsen för 11 kap. 15 § föräldrabalken innebär att denne är sökande och part hos tingsrätten. Denne har därigenom en skyldighet att bistå tingsrätten med underlag för tingsrättens utredning och beslut. En ordning där överförmyndarnämnden generellt övertar ansvaret för ansökningar till tingsrätten för person inom personkretsen för 11 kap. 15 § föräldrabalken innebär att överförmyndarnämnden blir part och således fråntar den egentlige sökanden dennes roll som part. Detta kan inte ha varit lagstiftarens mening utifrån lagtextens utformning.

– Beredningsansvaret för att finna lämplig företrädare

Det finns inget stöd i lag, förarbeten eller kommentarer för att överförmyndarnämnden måste lämna namnförslag på god man eller förvaltare (företrädare) till tingsrätten när överförmyndarnämnden inte är sökande och part. Överförmyndarnämnden skall dock beredas tillfälle att lämna yttrande över förslaget till företrädare till tingsrätten (11 kap. 16 § föräldrabalken). Begreppet yttrande innefattar normalt inte någon omfattande utredningsskyldighet utan ger överförmyndarnämnden en möjlighet att delge tingsrätten en inställning i frågan.

Fråga uppkommer därefter om vad som är en lämplig fördelning av beredningsansvaret för att finna en lämplig företrädare. Överförmyndarnämnden har register över de företrädare som tingsrätten har förordnat och som således har uppdrag. Mycket sparsamt finns därutöver ibland ingivna intresseanmälningar för företräderskap. Överförmyndarnämnden är inte främmande inför att i enskilda ärenden på begäran av tingsrätten lämna rätten uppgift på registrerade ställföreträdare hos vilka tingsrätten kan efterhöra om de är villiga att åta sig uppdrag. Detta är det arbetsinstrument som överförmyndarnämnden förfogar över när förslag på företrädare inte lämnas i anmälan. Överförmyndarnämndens och tingsrättens beredningsförutsättningar i detta avseende skulle vid sådant förhållande vara desamma.

Överförmyndarnämnden kan inte finna att det strider mot lag, förarbeten eller kommentarer att ansökningar från personer inom personkretsen för 11 kap. 15 § föräldrabalken (1949:381) som huvudregel bereds av tingsrätten utan föregående beredning hos överförmyndarnämnden. Inte heller har det framkommit lämplighetsskäl till grund för annan form av ärendeberedning i denna del.

II. Överförmyndarnämnden har funnit att till nämnden ingivna läkarintyg med anmälan om behov av företrädare kan överlämnas som en ansökan till tingsrätten utan föregående beredning hos överförmyndarnämnden

Läkarintyg om behov av företrädare utan medföljande ansökan är att anse som en anmälan om att överförmyndarnämnden skall medverka i att företräderskap anordnas genom att ansöka därom hos tingsrätten. Finner nämnden att det genom läkarintyget är utrett att företräderskap bör anordnas ansöker nämnden därom hos tingsrätten. Ansvaret för att tillräckligt underlag finns för beslut i frågan om anordnande av företräderskap och förordnande av företrädare åvilar tingsrätten. I den situation där överförmyndarnämnden är sökande och part åvilar det nämnden, i likhet med andra sökande, att bistå tingsrätten med utredning. Så har också förlöpande skett. Personal vid tingsrätten har ringt till nämnden och begärt att få kompletterande utredning med anledning av överförmyndarnämndens ansökan om behov enligt läkarintyg. (Numera har tingsrätten upprättat en skrivelse.) Begäran har

antecknats och personal vid nämnden har arbetat med att inhämta och till tingsrätten överlämna begärd utredning. Tanken bakom nyordningen, att nämnden till tingsrätten överlämnar ansökan utan föregående beredning, är att tingsrätten i varje enskilt fall hos nämnden skall begära att få in de uppgifter som rätten anser sig behöva – istället för att nämnden riskerar att överarbeta utredningen. Förhoppningen är således en rationellare handläggning. En del av de till överförmyndarnämnden inkomna läkarintygen har översänts till tingsrätten enligt ovan medan andra har beretts vid nämnden i traditionell ordning för att få till stånd en mjuk övergång. Överförmyndarnämnden har i några fall funnit att förutsättningarna för att anordna företräderskap inte har förelegat enligt ingivet läkarintyg och därför inte ingivit någon ansökan till tingsrätten.

Överförmyndarnämnden kan inte finna att det strider mot lag, förarbeten eller kommentarer att till nämnden ingivna läkarintyg med anmälan om behov av företrädare överlämnas som en nämndens ansökan till tingsrätten utan föregående beredning hos överförmyndarnämnden. Inte heller har det framkommit lämplighetsskäl till grund för annan form av ärendeberedning i denna del.

III. Anmälningar om behov av företrädare från den egna kommunala förvaltningen samt övriga anmälningar till överförmyndarnämnden

Överförmyndarnämnden bereder dessa anmälningar såsom tidigare fullt ut innan dessa som ansökningar översänds till tingsrätten för beslut.

Överförmyndarnämndens kommentarer till AA:s argument i skrivelsen till JO

Lagmannen AA vid Gävle tingsrätt har i sin skrivelse till Riksdagens ombudsmän, JO hemställt om ett klargörande i fråga rubricerad "Uppgiftsfördelning mellan tingsrätten och överförmyndare vid utredningar och vid förordnande av god man/förvaltare".

AA har i sin skrivelse till JO anført att den tillämpning av föräldrabalkens regler som överförmyndarnämnden infört strider mot den praxis som tillämpats i årtionden och mot vad som gäller mellan tingsrätter och överförmyndarnämnder i landet i övrigt.

Överförmyndarnämnden instämmer i huvudsak i denna beskrivning. Emellertid utgör inte detta förhållande skäl för att handläggningen i Gävle även fortsättningsvis skall ske i strid med huvudregeln om ansvarsfördelningen för ärendeberedning enligt föräldrabalken eller inte tillåtas avvika från handläggningen i landet i övrigt.

AA har vidare påtalat att ansökningar ingivna till överförmyndarnämnden om förordnande av god man och förvaltare överlämnats till tingsrätten såsom felsända.

Överförmyndarnämnden instämmer i denna beskrivning. Emellertid är överförmyndarnämndens handlägningsåtgärd helt i enlighet med hur ärendehantering skall ske för sådana ansökningar enligt JO:s ämbetsberättelse 2005/06, sid. 424–425.

AA har slutligen anført att tingsrätten har praktiska svårigheter att tillämpa de nya handlägningsrutinerna och att detta medför risker för rättsförluster samt att tillämpningen inte är ändamålsenlig. Det har visat sig närmast ogörligt för tingsrättens notarier att få tag på personer som är lämpliga och beredda att åta sig uppdrag som gode män och förvaltare.

Överförmyndarnämnden har, som redogjorts för ovan, register över de företrädare som tingsrätten har förordnat. Mycket sparsamt finns därutöver ibland ingivna intresseanmälningar för företräderskap. Nämnden är inte främmande för att i enskilda ärenden på begäran av tingsrätten lämna rätten uppgift på registrerade ställföreträdare vilka tingsrätten kan kontakta och efterhöra om de är villiga att åta sig uppdrag. Detta är det arbetsinstrument som överförmyndarnämnden förfogar över när förslag på företrädare inte lämnas i anmälan.

Överförmyndarnämndens och tingsrättens beredningsförutsättningar i detta avseende skulle vid sådant förhållande vara desamma. Tingsrätten är, när beredning sker enligt lag, således i samma situation som råder och rätt för

överförmyndarnämnden beträffande svårigheterna att få tag på personer som är lämpliga och beredda att åta sig uppdrag som företrädare. Emellertid innebär en beredning i enlighet med lagtexten att det blir fråga om två myndigheter som delar på arbetsbördan där tingsrätten är ansvarig för ansökningar från sökanden enligt 11 kap. 15 § föräldrabalken och överförmyndarnämnden för övriga sökande. Detta innebär på sikt en resursförstärkning varför riskerna för att den sökande skulle komma att drabbas av rättsförluster torde minska. Om den sökande önskar hjälp med att få till stånd en ansökan till tingsrätten kvarstår möjligheten att vända sig direkt till överförmyndarnämnden eller till kommunens social- och omsorgsverksamhet. Överförmyndarnämnden delar därför inte AA:s bedömning att risken är uppenbar för att enskilda lider rättsförluster eller att tillämpningen inte är ändamålsenlig.

Oaktat tingsrättens begäran hos Justitieombudsmannen om ett klarläggande beträffande ansvarsfördelningen mellan Gävle kommun och tingsrätten i Gävle i fråga om utredningsskyldigheten vid anordnande av godmanskap och förvaltarskap synes tingsrätten i praktiken ha godtagit nyordningen. Tingsrätten har låtit upprätta skrivelser med förfrågningar om kompletterande uppgifter att tillställas sökanden enligt 11 kap. 15 § föräldrabalken och överförmyndarnämnden när nämnden är sökande. Överförmyndarnämnden välkomnar detta initiativ vilket underlättar handläggningen för alla inblandade.

AA yttrade sig över remissvaret. Han har därefter inkommit med ytterligare skrifter.

I beslut den 15 maj 2008 anförde *JO Nordenfelt* följande.

Bedömning

Enligt 11 kap. 4 och 7 §§ föräldrabalken (FB) prövas ansökningar om anordnande av godmanskap och förvaltarskap av rätten. Enligt nämnda bestämmelser ska rätten, när den meddelar ett beslut att anordna godmanskap eller förvaltarskap, samtidigt förordna en god man eller förvaltare att utföra uppdraget. Behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 11 kap. 4 § eller förvaltarskap är enligt 11 kap. 25 § FB normalt tingsrätten i den ort där den som avses med ansökningen har sitt hemvist. Ansökan får enligt 11 kap. 15 § FB göras av bl.a. överförmyndaren, den som ansökningen avser eller dennes närmaste släktingar. Enligt 19 kap. 2 § första stycket FB ska vad som är föreskrivet om överförmyndare även gälla överförmyndarnämnd. Av 11 kap. 16 § FB framgår att det är rätten som har utredningsansvaret i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap och som har att ta in de yttranden och det underlag som behövs för att kunna ta ställning i ärendet. Av 11 kap. 17 § FB framgår att rätten ska inhämta läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd i ärenden om anordnande av förvaltarskap och i ärenden om anordnande av godmanskap när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke.

Enligt 5 kap. 3 § socialtjänstförordningen (2001:937) ska socialnämnden anmäla behov av god man eller förvaltare till överförmyndaren. Enligt 15 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) ska kommunen anmäla till överförmyndaren när en person behöver god man eller förvaltare. Överförmyndaren kan också få uppgift om att god man eller förvaltare behövs från andra håll. Det kan härvid bl.a. röra sig om information från läkare eller kuratorer. När överförmyndaren får sådan information ska en bedömning/utredning göras i

fråga om huruvida det finns grund för att hos tingsrätten ansöka om godmanskap eller förvaltare. Enligt 5 § förmyndarskapsförordningen (1995:379) gäller att om överförmyndaren får reda på att godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare antingen behövs eller inte längre behövs, ska överförmyndaren hos rätten ansöka om anordnande eller upphörande av förvaltare.

Ansökningar till överförmyndaren om framför allt förordnande av god man från någon som tillhör den ansökningberättigade kretsen är mycket vanligt förekommande.

Förklaringen till att ansökningarna ges in till överförmyndaren och inte till tingsrätten torde oftast vara att den enskilde inte känner till att det ankommer på rätten att besluta i frågan. Från JO:s sida har tidigare framhållits att en överförmyndare som får in en ansökan om god man eller förvaltare snarast bör sända över ansökan, eventuellt tillsammans med ett eget yttrande i saken, till tingsrätten (jfr JO 2002/03 s. 417 och 2005/06 s. 422). Reglerna i FB ålägger inte överförmyndaren någon annan skyldighet i detta avseende än att i enlighet med vad som kommer till uttryck 4 § förvaltningslagen (1986:223) hjälpa sökanden till rätta.

En överförmyndare som väljer att lämna över en ansökan om ställföreträdare till tingsrätten med hänvisning till att den får anses vara felsänd utan att bifoga något yttrande kan enligt min mening inte kritiseras. Däremot får överförmyndaren i ett sådant fall räkna med att tingsrätten kommer att begära in ett yttrande i saken enligt 11 kap. 16 § andra stycket FB. Överförmyndaren är enligt 11 kap. 16 § fjärde stycket FB skyldig att yttra sig till domstolen. Den skyldigheten måste anses innefatta att även lämna förslag på god man eller förvaltare. I sistnämnda del är viktigt att hålla i minnet att överförmyndaren förordnar ett stort antal ställföreträdare, särskilt gode män, utan att tingsrätten över huvud taget involveras, se 11 kap. 1–3 §§, 4 § sista stycket och 7 § sista stycket FB. Överförmyndaren ansvarar också för tillsynen över samtliga ställföreträdare, se 16 kap. 1 § FB. Det är inte lyckat att tingsrätten i det läget bygger upp en separat rekryteringsorganisation för vissa av dessa ärenden, och något sådant skulle inte heller ligga i linje med det pågående reformarbetet inom domstolarna. Härtill kommer att överförmyndaren med sin kommunala förankring och lokalkännedom rimligen bör ha betydligt större möjligheter än tingsrätten att hitta lämpliga ställföreträdare och att göra den referenstagning och annan kontroll som bör föregå ett förordnande. – Till sist vill jag här anmärka att det enligt min erfarenhet inte är ovanligt att tingsrätten i samband med att man begär in yttranden från överförmyndaren förelägger myndigheten att komma in med t.ex. yttranden från andra myndigheter och läkarintyg. Ett sådant föreläggande har emellertid, enligt min mening, inte stöd i nu gällande regler i FB.

Jag är väl medveten om att överförmyndaren, trots lagregleringen av utredningsansvaret, på många, kanske de flesta, håll i landet företar en fullständig beredning av ansökningar som kommer in från personer som tillhör den ansökningberättigade kretsen. Först när en fullständig utredning föreligger skickas

handlingarna till tingsrätten. Det har hävdats att detta många gånger innebär att handläggningen går snabbare, vilket allmänt sett är till den enskildes fördel. Jag vill emellertid nämna att jag i min tillsyn på det här aktuella området stött på åtskilliga fall av oacceptabelt långsam handläggning hos överförmyndare av ansökningar om god man och förvaltare. Jag är övertygad om att det åtminstone i en del av dessa fall hade varit en fördel för berörda enskilda om ansökningarna i ett tidigt skede hade lämnats över till tingsrätten.

Från strikt juridisk synpunkt finns det enligt min mening inte grund att kritisera Överförmyndarnämnden i Gävle kommun för den valda handläggningsordningen när det gäller ansökningar om god man och förvaltare eller anmälningar om behov av sådan ställföreträdare. Samtidigt är det emellertid uppenbart att tingsrätten känt sig närmast överrumplad och haft stora svårigheter att handlägga ärendena. Mot bakgrund av att det för tingsrättens del innebar en nyordning med betydande omställningsproblem skulle kunna hävdas att överförmyndarnämndens övergång till nya rutiner borde ha kunnat göras på ett smidigare sätt.

Avslutning

Detta ärende är ett exempel på hur verkligheten så att säga sprungit ifrån lagstiftningen. Det är naturligtvis inte rimligt att kritisera den som handlar så som lagstiftningen föreskriver. Man kan, som framgår av det ovannämnda ärendet JO 2005/06 s. 422, snarare förvänta sig detta. Samtidigt måste jag tillstå att det mesta talar för den i praktiken förhärskande ordningen, där överförmyndaren normalt gör den utredning som behövs i aktuella ärenden och först när ett ärende är färdigutrett lämnar över det till tingsrätten för avgörande.

Det är angeläget att arbetsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren klarläggs och en ändamålsenlig organisation tillskapas för att undvika sådana konflikter mellan olika myndighetsintressen som kommit till uttryck i detta ärende.

Frågan om uppgiftsfördelningen mellan tingsrätt och överförmyndare vid utredningar och vid anordnande av godmanskap och förvaltarskap behandlas i Ärendeutredningens betänkande "Domstolarnas handläggning av ärenden" (SOU 2007:65). Utredningen föreslår därvid vissa förändringar när det gäller uppgiftsfördelningen mellan tingsrätt och överförmyndare. Enligt förslaget ska överförmyndaren pröva ärenden när den enskilde ansöker om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller samtycker till att sådant godman skap anordnas för honom eller henne. Överförmyndaren föreslås bli behörig att i vissa fall, bl.a. i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke, infordra läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd. I sitt yttrande över betänkandet lämnade JO förslaget utan erinran (JO:s dnr 58-2008).

Vad som i övrigt förekommit ger inte anledning till något uttalande från min sida.

Omständigheterna i ärendet motiverar att en kopia av beslutet överlämnas till Justitiedepartementet.